นโยบายด้านวัฒนธรรมในแผนพัฒนาการศึกษาของมหาวิทยาลัยท้องถิ่น : ประวัติการดำเนินงานวัฒนธรรมเพื่อชุมชน พ.ศ. 2515 จนถึงปัจจุบัน

ไข่มุก อุทยาวลี[1]

บทนำ

บทความนี้เป็นการศึกษานโยบายด้านวัฒนธรรมโดยอาศัยบริบททางประวัติศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจข้อมูลด้านวัฒนธรรมที่รัฐเป็นผู้กำหนดทิศทางการดำเนินงานวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ที่มาของนโยบายดังกล่าวสะท้อนกรอบคิดในการจัดการด้านวัฒนธรรมที่มาจากอำนาจของ“วัฒนธรรมหลวง” ดังจะพบว่านโยบายด้านวัฒนธรรมยุคแรกของไทยที่จะกล่าวถึงช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมาได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนโยบายการสร้างรัฐชาติ ดังนั้นแผนพัฒนาการศึกษาของมหาวิทยาลัยท้องถิ่น จึงปรากฏความคิดด้านวัฒนธรรมที่มีสองระดับอยู่ร่วมกัน คือ วัฒนธรรมไทยซึ่งแสดงถึงวัฒนธรรมเพื่อการบูรณาการในสังคมที่ต้องการแสดงความเป็นประเทศชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของคนในแต่ละภูมิภาค ในอดีตและปัจจุบันภารกิจสำคัญของมหาวิทยาลัยนอกจากจะจัดให้มีการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการแล้ว มหาวิทยาลัยยังมีภารกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นหน้าที่หนึ่งในทางสังคมที่จะทำให้มหาวิทยาลัยท้องถิ่นจะได้มีบทบาทในการสืบทอด และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นตลอดจนการอยู่ในสังคมทั้งระดับประเทศและระดับนานาชาติอย่างทัดเทียม และสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างไรก็ดีการดำเนินการด้านวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยท้องถิ่นที่จะนำนโยบายไปปฏิบัติย่อมต้องกระทำให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรมของท้องถิ่น และคำนึงถึงความสอดคล้องกับมิติของกาลเวลาในสมัยปัจจุบัน จึงจะทำให้งานด้านวัฒนธรรมสามารถตอบสนองต่อชุมชนอย่างแท้จริง

1. ทิศทางการพัฒนาประเทศและกำเนิดมหาวิทยาลัยท้องถิ่นช่วงก่อน พ.ศ. 2515 : ปัจจัยการขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาจากส่วนกลางไปสู่ภูมิภาคระยะเริ่มแรก

การศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยได้ขยายฐานจากส่วนกลางสู่ภูมิภาคครั้งแรกเนื่องมาจากแนวคิดในการพัฒนาประเทศยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ในด้านการเมืองสมัยจอมพล-สฤษดิ์ พ.ศ. 2502 ซึ่งสถาปนาระบบการปกครองเผด็จการทหาร ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารงานส่วนราชการ รวมศูนย์อำนาจการควบคุมนโยบาย และระบบบริหารราชการแผ่นดิน มีการยุบรวมสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติเข้าสังกัดสำนัก

[1] อาจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์และศิลปะ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

นายกรัฐมนตรี เช่นเดียวกับการโอนย้ายมหาวิทยาลัยให้สังกัดโดยตรงกับสำนักนายกรัฐมนตรี เพราะนายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งประธานอนุกรรมการข้าราชการพลเรือนซึ่งมีอำนาจควบคุมข้าราชการพลเรือนทุกหน่วยงาน นอกจากนี้ในด้านการพัฒนาประเทศภายใต้นโยบายการบริหารประเทศของผู้นำทางทหารช่วง พ.ศ.2502 - 2515 มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (วารุณี โอสถารมย์, 2533 : 51-55) ซึ่งเน้นการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นการพัฒนาประเทศด้านสังคมจึงเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ทำให้มีนโยบายขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาจากส่วนกลางไปสู่ภูมิภาคครั้งแรก ด้วยเหตุผลที่รัฐต้องการใช้การศึกษาเพื่อสร้างบุคลากรไปพัฒนาชาติให้เจริญรุดหน้า

นโยบายการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติพ.ศ. 2504 - 2509 และ พ.ศ. 2510 - 2514 รัฐบาลมีเป้าหมายที่ต้องการยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของราษฎร และส่งเสริมความมั่นคงทางการเมืองในภูมิภาคเพื่อยกฐานะของประเทศให้พ้นจากภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ซึ่งมีบทบาทในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านของไทยขณะนั้น

แผนพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เพิ่มรายได้ประชาชาติ การพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตเพื่อการส่งออก ทำให้รัฐบาลหันมาสนใจการวางแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การวางเส้นทางคมนาคม การสร้างเส้นทางหลวงแผ่นดิน การพัฒนาการท่าเรือ ทางรถไฟ เพื่อรองรับการเติบโตภาคอุตสาหกรรม แนวทางการพัฒนาเช่นนี้ต้องการให้ภูมิภาคมีความเจริญทางวัตถุ ขณะเดียวกันการพัฒนาด้านสังคมได้เน้นนโยบายขยายฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษาสู่ระดับภูมิภาค พร้อมกับนโยบายการพัฒนากำลังคน รัฐบาลจึงจัดทำแผนพัฒนาภูมิภาคต่าง ๆ โดยเน้นการพัฒนาเมืองหลักในภูมิภาคเพื่อเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ตลอดจนการศึกษาเพื่อกระจายความเจริญไปสู่เมืองรอบนอก (วารุณี โอสถารมย์, 2533 : 53) ขณะเดียวกันการขยายการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาระดับอุดมศึกษาก็เป็นไปตามแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ รัฐได้ขยายการศึกษาจากส่วนกลางไปสู่ภูมิภาค โดยเฉพาะการตั้งมหาวิทยาลัยในภูมิภาคในเมืองหลักของภูมิภาคต่าง ๆ เป็นการพัฒนากำลังคนเพื่อรองรับความเจริญทางด้านเศรษฐกิจตามแผนการพัฒนาการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในยุคดังกล่าว

ประวัติศาสตร์การตั้งมหาวิทยาลัยท้องถิ่น ช่วง พ.ศ. 2491 ถึง พ.ศ. 2508

ในยุคความเปลี่ยนแปลงทางสังคมระดับภูมิภาค อันเนื่องมาจากกระแสการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ทำให้สังคมท้องถิ่นมีการรับความเจริญจากตะวันตกมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะชนชั้นกลางในท้องถิ่นเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชนชั้นกลางให้ความสำคัญกับการศึกษาของเยาวชนท้องถิ่น เพื่อต้องการให้รัฐพัฒนาโดยยกระดับการศึกษาของภูมิภาค จึงเกิดกระแสการตอบรับจากคนในท้องถิ่นเพื่อให้รัฐบาลขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาไปสู่ท้องถิ่นต่อไป

การเรียกร้องให้ตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคเกิดขึ้นครั้งแรกในภาคเหนือพบว่าประชาชนในภาคเหนือมีการรวมกลุ่มเรียกร้องให้ตั้งมหาวิทยาลัยราว พ.ศ. 2491 - พ.ศ. 2500 ผ่านหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น การเรียกร้องผ่านกลไกรัฐสภาซึ่งเป็นตัวแทนจากประชาชนในภาคใต้ก็มีการเรียกร้องเช่นเดียวกันตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา และการนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อยังปีนัง และสิงคโปร์ นอกจากจะส่งบุตรหลานมาศึกษาต่อยังส่วนกลาง ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือการเรียกร้องยังไม่ชัดเจน

เท่าในภาคเหนือ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527 : 34 มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532 : 2-4 และอนุสรณ์ 20 ปี ม.อ. , 2530 : 33-34) การเรียกร้องให้ตั้งมหาวิทยาลัยในภูมิภาคมีเป้าหมายทางการศึกษาของกลุ่มที่ต้องการเรียกร้องคือ ความต้องการให้บุตรหลานของประชาชนท้องถิ่นได้ศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในบ้านเกิดตนเอง เพื่อความสะดวกประหยัด แทนการศึกษายังส่วนกลาง ขณะเดียวกันการตั้งมหาวิทยาลัยจะทำให้เกิดความเจริญด้านการศึกษาและด้านสังคมติดตามมาอันจะส่งผลในแง่การพัฒนาภูมิภาคที่มหาวิทยาลัยตั้งขึ้น

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยภูมิภาคตามกระแสการเรียกร้องดังกล่าว สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้นหลักการของมหาวิทยาลัยภูมิภาคทั้งสามแห่งที่ตั้งขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ.2506) มหาวิทยาลัยขอนแก่น (พ.ศ.2507) และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (พ.ศ. 2508) จึงเป็นหลักการร่วมที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจภูมิภาคว่า จะต้องมีสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาคต่างๆ เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการศึกษาชั้นสูงในภูมิภาค มีบทบาทในการผลิตกำลังคนซึ่งมาจากภูมิภาคเองให้มีทักษะความรู้ความสามารถในการตอบสนองความต้องการและกระตุ้นความเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาค ตลอดจนเป็นการกระจายโอกาสทางการศึกษาสู่ภูมิภาค (เรื่องเดิม)

จากแนวความคิด และหลักการเพื่อตั้งมหาวิทยาลัยดังกล่าวทำให้มหาวิทยาลัยที่เกิดขึ้นครั้งแรกในภูมิภาคของประเทศไทยต้องเป็นมหาวิทยาลัยที่ดำเนินการโดยรัฐ โดยมีจุดประสงค์และหลักการดำเนินการเช่นเดียวกับที่ได้ทำการสอนในส่วนกลางคือ ต้องการผลิตกำลังคนเพื่อพัฒนาประเทศ ขณะที่มหาวิทยาลัยภูมิภาคต้องการผลิตกำลังคนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจภูมิภาค ดังนั้นเมื่อแรกตั้งมหาวิทยาลัยภูมิภาคจึงเหมือนกัน มีคณะพื้นฐานคือ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ (เรื่องเดิม)

แผนพัฒนาการศึกษาชาติในทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงมีผลต่อการกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาของชาติตั้งแต่พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา

แนวทางการพัฒนาการศึกษาของชาติในระยะแรกถูกกำหนดไว้รวมอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะสมัยหลังการปฏิวัติจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีการดำเนินการกำหนดแผนพัฒนาการศึกษา 5 ฉบับแรก คือ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 - 2509 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2510 - 2514 ฉบับที่ 3 พ.ศ.2515 - 2519 ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520 - 2524 และฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525 - 2529 แผนพัฒนาใน 4 ฉบับแรกมีเป้าหมายเน้นการพัฒนาประเทศภายใต้นโยบายการศึกษาเพื่อตอบสนองความเจริญทางเศรษฐกิจ (สำนักสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2504) แผนฉบับที่ 2 กล่าวถึงการศึกษาชาติต้องจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยต้องผลิตผู้มีความรู้ในสาขาต่างๆ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ , 2510 : 1) แผนฉบับที่ 3 มีเป้าหมายในการขยายการศึกษาในส่วนภูมิภาค เร่งรัดการศึกษาที่เหมาะสมแก่ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีลักษณะพิเศษ (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2520) และแผนฉบับที่ 4 ได้เร่งขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งปริมาณและคุณภาพโดยให้ตรงกับความต้องการของสังคม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2525 : 2)

ปัญหาของการกำหนดเป้าหมาย หลักการทางเศรษฐกิจ ในแผนการพัฒนาประเทศดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อการเกิดปัญหาของ

สังคมไทย เพราะกระแสการพัฒนาที่เน้นวัตถุเกิดปัญหาในสังคมที่เชื่อมโยงถึงวัฒนธรรมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้สภาพเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ ปัญหาเช่นนี้ทำให้รัฐบาลต้องหันมาทบทวนการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจโดยละเลยเรื่องของวัฒนธรรม เพราะทำให้เป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535 : 4-5)

ดังนั้น แผนพัฒนาฉบับต่อมารัฐบาลเริ่มให้ความสนใจกับปัญหาด้านวัฒนธรรมทั้งนี้เพราะรัฐบาลเชื่อว่าวัฒนธรรมของชาติ เมื่อมีความเข้มแข็งก็จะสามารถเป็นรากฐานในการรองรับความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เป็นไปในทางที่เหมาะสมได้ จึงมีการกำหนดกรอบการดำเนินงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยถูกระบุไว้ในแผนการพัฒนาฯ ด้วยกล่าวคือ ในแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) เริ่มกล่าวถึงการพัฒนาด้านวัฒนธรรมและจิตใจ รัฐมีนโยบายให้วัดเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาท้องถิ่นและเป็นสถาบันที่ช่วยแก้ปัญหาทางด้านวัฒนธรรมเป็นเสมือนแบบแผนดั้งเดิม และมีบทบาทในด้านวัฒนธรรมเป็นไปในแนวทางเดียวกัน คือแผนในฉบับต่อมาจึงมีการกล่าวถึงการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมเป็นไปในแนวเดียวกันคือการส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตใจ การปลุกจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยใช้ศาสนาเป็นหลัก และมีการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพด้านกำลังคน มีการปลูกฝังอุดมการณ์ การฝึกอบรม (เรื่องเดิม)

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าแนวโน้มของกระแสการพัฒนาประเทศตั้งแต่แรกเริ่มย่อมส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทย เพราะแผนแม่บทไม่ได้กำหนดแนวทางให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ และสังคมไทยในระยะยาว ซึ่งหากเน้นการพัฒนาจากรากฐานโดยชี้ให้เห็นความสำคัญทางวัฒนธรรมแต่แรกย่อมส่งผลต่อการพัฒนา ที่เป็นการยกระดับคุณภาพของประชาชน และมีแนวทางการกำหนดการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในช่วงของการรับวัฒนธรรมจากต่างชาติอย่างรวดเร็ว

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา : วัตถุประสงค์นโยบายและภารกิจในด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (พ.ศ. 2504 – 2549)

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา (พ.ศ. 2504 – 2529)

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีความสำคัญในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาบทบาทของมหาวิทยาลัย ให้สัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศ แผนพัฒนาการศึกษาของประเทศและแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีขึ้นครั้งแรก คือ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) แผนฉบับนี้เป็นการรวบรวมกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยเน้นการพัฒนาพื้นฐานด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่เมื่อได้มีการดำเนินการตามแผนฯ ในระยะแรกพบว่าการพัฒนาประเทศจำเป็นต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ระดับกลาง เช่น ช่างเทคนิคต่างๆ ส่วนกำลังคนในระดับอุดมศึกษายังขาดแคลนกำลังคนในสาขาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์ และสถาปัตยกรรม จึงได้มีการสำรวจความต้องการกำลังคนเพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศในระยะ 15 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2509-2524) เพื่อวางแผนพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศด้านกำลังคน ดังนั้นในระยะที่สองของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2507-2509) จึงได้มีการกำหนดนโยบายการพัฒนาการศึกษาขึ้น โดยเน้นการพัฒนาในระดับเบื้องต้นอันเป็นการพัฒนาการศึกษาระดับมูลฐาน โดยคำนึง

ถึงผลในระยะ 15 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2509-2524) ในด้านอุดมศึกษามุ่งส่งเสริมผลิตบัณฑิตในอาชีพแขนงต่าง ๆ ให้เพียงพอกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ และมีนโยบายขยายการศึกษาไปยังส่วนภูมิภาคต่าง ๆ โดยจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภูมิภาคต่าง ๆ โดยตั้งแผนกวิชา และวางหลักสูตรให้เหมาะสมกับความต้องการในส่วนภูมิภาคนั้น ๆ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2529 : 1-2)

ต่อมาในช่วงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) ได้มีการพิจารณาและวางแผนพัฒนาด้านสังคม แต่ยังคงเน้นหนักในด้านการสร้างและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับแผนพัฒนา ฉบับที่ 2 และกำหนดแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาการอุดมศึกษา คือ ขยายการศึกษาในระดับอุดมศึกษาโดยเน้นสาขาวิชาต่าง ๆ ลดหลั่นไปตามความจำเป็นทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ความต้องการกำลังคนส่วนใหญ่เน้นในสาขาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ แพทยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ (เรื่องเดิม, 2)

แผนพัฒนาฯ สองฉบับแรกไม่ได้กำหนดภารกิจในด้านศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวการพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1-2 เช่นเดียวกันที่เน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก

2. นโยบายด้านวัฒนธรรมในแผนการศึกษาของมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 3 เป็นต้นมาเริ่มมีการบรรจุแผนงานด้านวัฒนธรรม ซึ่งสัมพันธ์กับแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) ซึ่งเป็นการบรรจุแผนงานด้านวัฒนธรรมครั้งแรก ในส่วนอุดมศึกษามีวัตถุประสงค์นอกจากจะผลิตกำลังคนระดับสูง โดยเน้นคุณภาพบัณฑิตแล้ว **ยังกล่าวถึงการผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้มีปัญญารอบรู้ในวิทยาการพื้นฐาน คือ การมีคุณธรรม จริยธรรมที่จะนำไปเป็นหลักให้บัณฑิตรู้จักใฝ่ใจหาความรู้ใหม่และพร้อมที่จะเผชิญและนำสังคมในอนาคตได้** (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2518 : 2) จะเห็นได้ว่าการให้ความสำคัญด้านวัฒนธรรมในแผนพัฒนาการศึกษาระยะแรกเริ่มเป็นการเน้นความสำคัญด้านการพัฒนาจิตใจและวัฒนธรรม ดังนั้นภารกิจในด้านศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย ตามแผนพัฒนาฯ ดังกล่าวจึงเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมในกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนของทบวงมหาวิทยาลัย โดยไม่มีองค์กรภายในของมหาวิทยาลัยที่รับผิดชอบชัดเจนและเป็นการแทรกในการจัดการศึกษา โดยถือว่าแผนงานด้านวัฒนธรรมไม่ปรากฏเป็นผลงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจนและไม่สามารถประเมินได้ในทางปฏิบัติของการจัดการเรียนการสอนดังเช่นการประเมินการสอนในรายวิชาของหลักสูตรต่าง ๆ และเป็นการเน้นวัฒนธรรมด้านนามธรรมคือ การพัฒนาจริยธรรมควบคู่กับคุณภาพบัณฑิต

ในแผนพัฒนาฉบับที่ 4 แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา (พ.ศ.2520-2524) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น และถือได้ว่ามหาวิทยาลัยจัดให้เป็นภารกิจหนึ่งของการพัฒนาการศึกษาตามบทบาทที่ควรจะเป็น แผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่กำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการศึกษาไว้ว่าจะพัฒนาการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงของประเทศ โดยให้การศึกษามีส่วนช่วยเสริมสร้างคุณภาพ และประสิทธิภาพของพลเมืองไทย สถาบันอุดมศึกษาสามารถทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริหารทางวิชาการแก่สังคม และให้มีกิจกรรมการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเป็นแผนงานหนึ่งของมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นหน้าที่ประการหนึ่งของมหาวิทยาลัยที่มีต่อสังคม แผนการศึกษาระดับอุดมศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ซึ่งเป็นแม่บทใหญ่ที่มีการกล่าวถึงการพัฒนาและส่งเสริมศาสนาให้กำหนดแนวทางไว้เพียงกว้าง ๆ โดยกำหนดให้มีการจัดทำแผนทำนุบำรุงและรักษาศิลปวัฒนธรรมในระดับชุมชนและประเทศ (เรื่องเดิมและคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2524 : 3-4) จะเห็นได้ว่า**นโยบายด้านการส่งเสริมศิลป-วัฒนธรรมดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับกระแสการฟื้นฟูกิจการและให้มีหน่วยงานด้านวัฒนธรรมของชาติ ภายหลังจากที่มีการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมขึ้นใหม่อีกครั้ง ใน พ.ศ.2522 เมื่อรัฐบาลได้ประกาศ พระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและประสานงานกับองค์กรรัฐ และเอกชน** ให้ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมภายใต้กรอบการดำเนินงานของรัฐโดยมีคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ส.ว.ช.) เป็นองค์กรหลักในการบริหารงานภายใต้โครงสร้างระดับประเทศ

การดำเนินการภายใต้แผนงานด้านวัฒนธรรมด้านการบริการทางวิชาการแก่สังคม และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพบว่า ปัญหาคือ มหาวิทยาลัยยังขาดองค์กรกลางในการประสานงานและการกำหนดแนวทางในการจัดกรรมการบริหารทางวิชาการแก่สังคม และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทำให้การปฏิบัติภารกิจดังกล่าวเป็นลักษณะการดำเนินการแบบต่างฝ่ายต่างทำตามความพร้อมของแต่ละหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ในด้านการตอบแทนบุคลากรคือการพิจารณาความชอบของข้าราชการผู้ปฏิบัติงานไม่ได้ให้ความสำคัญในการบริการวิชาการแก่สังคมและการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเท่าที่ควรเมื่อเทียบกับภาระงานอื่น ทำให้ความสำคัญแก่งานด้านนี้เป็นการดำเนินการที่ขาดการพัฒนาเท่าที่ควร (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2529 : 2-4)

นอกจากนี้การไม่มีหน่วยงานในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมทำให้ภารกิจด้านนี้ที่ริเริ่มมีขึ้นในมหาวิทยาลัยขาดกรอบในการดำเนินการที่ชัดเจนและขึ้นอยู่กับความสนใจและความสามารถในการดำเนินงานของบุคลากรในมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง ขณะที่ด้านแนวคิดการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจนจนกระทั่งแผนฉบับต่อมา

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ดำเนินการต่อเนื่องจากแผนพัฒนาที่ 4 ตามแผนนี้การดำเนินงานศิลปวัฒนธรรมได้ดำเนินไปในระยะที่สองตามโครงสร้างและนโยบายที่กำหนดขึ้น และมหาวิทยาลัยบางแห่งเริ่มมีการตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัยแต่ก็เป็นยุคแรกเริ่มของการดำเนินการด้านนโยบายในแผนฯ ฉบับที่ 5 กล่าวถึง**การส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาดำเนินกิจกรรมด้านทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเน้นการส่งเสริมจริยธรรม การสงวนรักษา และการเผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย โดยทั่วไปยังทำอยู่ในวงจำกัดตามคุณลักษณะพิเศษของสถาบันนั้น ๆ** ซึ่งส่วนใหญ่การดำเนินการจะเป็นโครงการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมพื้นเมืองและศาสนา การจัดนิทรรศการ เป็นต้น และการสนับสนุนงบประมาณสำหรับกิจกรรมประเภทนี้ยังมีน้อย และอยู่ในวงจำกัด (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2529 : 9)

เมื่อพิจารณาในแผนแม่บทจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในส่วนงานด้านวัฒนธรรมพบว่ามีการให้ความสำคัญของวัฒนธรรมคือการพัฒนาด้านจิตใจ การอนุรักษ์วัฒนธรรม การแก้ปัญหาด้านวัฒนธรรมตามนโยบายนี้จะเป็นการแก้ปัญหาวัฒนธรรมในด้าน “ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ” (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535 : 4) แผนด้านวัฒนธรรมจึงเน้นวัฒนธรรมเชิงรับมากล่าว

การดำเนินงานแบบเชิงรุกให้ทันกับยุคสมัย และความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เริ่มถูกแทนที่จากความเจริญที่ยึดตามแบบสังคมตะวันตก

การจัดทำแผนพัฒนาอุดมศึกษาระยะยาว : การอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศและการกำหนดภารกิจของมหาวิทยาลัย (เริ่มดำเนินการจัดทำแผน พ.ศ. 2530 ถึงปัจจุบัน)

ในช่วงทศวรรษ 2530 ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) เป็นต้นมา ส่งผลโดยตรงต่อภารกิจของมหาวิทยาลัย ทำให้รัฐบาลต้องหันมาปรับปรุงแนวทางการพัฒนาการศึกษาระดับสูงในสังคมไทย ดังนั้นในปีพ.ศ. 2530 ทบวงมหาวิทยาลัยจึงเริ่มจัดทำโครงการ “แผนอุดมศึกษาระยะยาว” มีจุดประสงค์คือ เป็นแผนที่ชี้นำการพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่เหมาะสม และแผนดังกล่าวมีลักษณะการดำเนินการเชิงรุกเพื่อให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2537 : 207-208 และ สุบิน ปิ่นขยัน, 2531 : 1)

แนวคิดการจัดทำแผนระยะยาว

ในด้านแนวคิดการจัดทำแผนดังกล่าว สังคมไทยได้รับการกระตุ้นจากแผนพัฒนาอุดมศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลกเช่นเดียวกัน ซึ่งเห็นว่าการจัดทำแผนระยะยาวจะเป็นกลไกสนับสนุนการพัฒนาประเทศและเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างมีหลักการ (เรื่องเดียวกัน : 208) เนื่องจากแผนพัฒนา 5 ปี ของไทยมีลักษณะของการดำเนินการในเชิงรับมากกว่าจะดำเนินการในเชิงรุก ดังนั้นแผนระยะยาวจึงเน้นการชี้นำเพื่อการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ในด้านการพัฒนาอุดมศึกษาต้องใช้เวลามากกว่า 5 ปี ซึ่งจะทำให้การพัฒนามหาวิทยาลัยเป็นไปตามที่ตั้งจุดมุ่งหมายเอาไว้อย่างได้ผลชัดเจน ดังนั้นจึงเห็นสมควรให้สร้างแผนพัฒนาการอุดมศึกษาระยะยาวขึ้น จุดประสงค์สำคัญของการสร้างแผนดังกล่าวคือจะใช้เป็นแผนพัฒนาอุดมศึกษารวม 3 แผนคือ ใช้ตั้งแต่แผนระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) จนถึงแผนระยะที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ทั้งนี้การกำหนดช่วงเวลาของแผนเป็น 15 ปี โดยถือตามหลักวิชาการที่มีการเสนอไว้ในวงวิชาการนานาชาติ ที่มีการจำแนกแผนเป็น 3 ประเภท คือ แผนระยะสั้น (1-2 ปี) แผนระยะกลาง (4-5 ปี) และแผนระยะยาว (10-15 ปี) (เรื่องเดียวกัน)

แนวความคิดในการพัฒนาประเทศภายใต้แผนดังกล่าว ได้มีการตระหนักถึงความจำเป็นของประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าว ควรมีการพัฒนาประเทศที่มีความเหมาะสม และแสวงหาดุลยภาพที่เหมาะสมของการพัฒนา ระหว่างความเจริญทางด้านวัตถุและความงอกงามทางสังคม วัฒนธรรม และจิตใจของคนในสังคม ด้วยเหตุนี้มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นเสมือนขุมปัญญาของสังคมไทยจึงต้องมีบทบาทและภารกิจในการพัฒนาประเทศและสังคมไทยตามแนวทางที่เหมาะสม **ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาจึงถูกกำหนดให้มีการปรับปรุงภารกิจสำคัญทั้ง 4 ประการ คือ ด้านการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม** ทั้งนี้มีเป้าหมายสำคัญให้บรรลุความเป็นเลิศ (Excellence) ความเสมอภาค (Equity) ความมีประสิทธิภาพ

(Efficiency) และความเป็นสากล (Internationalization) โดยรัฐเชื่อว่าการปฏิบัติภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ คุณภาพ และมีความเป็นเลิศจะช่วยให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นกลไกกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงภัยคุกคามจากสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

นอกจากนี้ยัง**ต้องตระหนักถึงภูมิปัญญาไทยเพื่อเข้าใจในวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งเป็นการแก้ไขสภาพอนารยะของสังคมไทย ขณะเดียวกันหลักการพื้นฐานร่วมอีกประการหนึ่งคือ**

ภารกิจหลักทุกประการของอุดมศึกษาในอนาคตต้องมีคุณลักษณ์ของความเป็นสากล คือมีส่วนส่งเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลก ดังนั้นจึงคาดหวังถึงคุณภาพของบุคลากรระดับอุดมศึกษาพึงมีโลกทรรศน์สากล และมีมาตรฐานในการทำงานในระดับสากล (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2533 : 40 - 41)

ภายใต้แนวความคิดในการจัดทำแผนอุดมศึกษาระยะยาวดังกล่าวได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อได้ทำแนวนโยบายไปปฏิบัติใช้ในช่วงเวลา 15 ปี (พ.ศ. 2533 - 2547) ระบบอุดมศึกษาควรเป็นระบบที่มีพลวัตสูงโดยที่องค์กรและสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งจะสามารถพัฒนาฐานะหน้าที่ที่เหมาะสมของตนเองในระบบได้อย่างเหมาะสม และต่อเนื่องตามทันกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการดำรงอยู่ ความเจริญก้าวหน้าของสถาบันก็ขึ้นอยู่กับผลงานและประสิทธิภาพเป็นสำคัญ (เรื่องเดียวกัน, 42)

ภารกิจด้านการทำนุบำรุงด้านศิลปวัฒนธรรมในแผนอุดมศึกษาระยะยาว

ภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยที่ถูกกำหนดไว้ในแผนอุดมศึกษาระยะยาวได้ให้ข้อเสนอเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงที่สำคัญคือ

มหาวิทยาลัยของไทยในอนาคตไม่ควรจำกัดตนเองในเรื่องการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยเท่านั้น แต่ควรรวมถึงการปลูกฝัง และส่งเสริมการตระหนัก และมีความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของไทยเพื่อส่งเสริมความภาคภูมิใจในความเป็นไทย การส่งเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลกให้เป็นไปอย่างมีเอกลักษณ์ และศักดิ์ศรี วัฒนธรรมในกรอบคิดนี้จึงกำหนดจากวัฒนธรรมไทยในฐานะวัฒนธรรมของชาติ ขณะเดียวกันวัฒนธรรมไทยควรก้าวให้ทันความเป็นสากลทั้งการผดุงคุณค่าดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทย และการปรับสู่สังคมนานาชาติ

ดังนั้นในด้านการดำเนินการตามแนวคิดดังกล่าว จึงสมควรให้มีความพยายามที่จัดให้เนื้อหาและองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมควรสอดแทรกอยู่ในกระบวนการเรียนการสอนปกติ และในกิจกรรมนอกหลักสูตรอื่นๆ ตลอดจนในสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของสถาบัน

รัฐได้กำหนดให้ภารกิจของมหาวิทยาลัยด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นภารกิจที่ครอบคลุมความหมายที่กว้างขึ้นในอนาคต เพราะแนวโน้มการผสมผสานทางวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมในประชาคมโลกในด้านเศรษฐกิจสังคมที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทยถูกมองว่าเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างมีดุลยภาพ (เรื่องเดิม, 33 - 34)

แนวทางการพัฒนางานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยในแผนอุดมศึกษาระยะยาวดังกล่าวได้ระบุเป็นแนวทาง 5 ประการ ซึ่งสะท้อนหลักการสำคัญสำหรับมหาวิทยาลัยในการนำมาเป็นแผนการดำเนินงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยคือ

1. การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะด้านการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทยเท่านั้น แต่ควรหมายถึงการศึกษาให้เข้าใจความเป็นไทยอย่างถ่องแท้เพื่อนำไปสู่การสงวนความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันในประชาคมโลกอย่างมีเอกลักษณ์ และศักดิ์ศรี

2. การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมควรหมายถึงการส่งเสริมวัฒนธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับบุคคล องค์กร และสังคม อันเป็นวัฒนธรรมและค่านิยมที่กลั่นกรองให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ

3. การสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา โดยสภาพแวดล้อม กิจกรรม

นักศึกษาตลอดจนการเรียนการสอนที่มีบูรณาการของเป้าหมาย และการดำเนินการระหว่างกันเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาค่านิยม และคุณลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่พึงประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น หลักสูตรและกิจกรรมที่สืบทอดภูมิปัญญาไทย การเรียนการสอนที่เข้าไปสัมผัสกับประชาชน และวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นต้น

4. การขยายขอบเขตการดำเนินการภารกิจด้านนี้ของสถาบันอุดมศึกษา จำเป็นต้องอาศัยการปฏิรูปองค์กรทางศิลปวัฒนธรรมในระดับสถาบันให้มีทรัพยากรเพียงพอ ทั้งในด้านกำลังคน เงินทุน และเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายในและภายนอกสถาบันเพื่อพัฒนากลไก และโครงสร้างใหม่ๆ เช่น องค์กรไทยคดีศึกษา หอวัฒนธรรมพื้นฐานหออัตชีวประวัติบุคคล เป็นต้น

5. ประการสำคัญในการส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงามเป็นต้นแบบแก่นักศึกษา และสังคมจำเป็นต้องปฏิรูปทั้งแนวคิด และวิธีการดำเนินงาน ที่สามารถและถ่ายทอดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมออกมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เพื่อหล่อหลอมบุคลิกภาพและจิตใจของนักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2537 : 215 - 216)

จะเห็นได้ว่าแนวทางการดำเนินด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติที่มหาวิทยาลัยต้องมีบทบาททั้งในเชิงอนุรักษ์และการส่งเสริมการพัฒนางานด้านนี้ให้เป็นที่ยอมรับทั้งในสังคมไทย และในระดับนานาชาติ เป็นการมองว่าวัฒนธรรมไทยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอันเป็นภูมิปัญญาของคนในสังคมไทย โดยอาศัยกระบวนการทางการศึกษา ด้านกิจกรรมนักศึกษา การสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัย ในแง่นี้มหาวิทยาลัยท้องถิ่นมีความจำเป็นที่ต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาและอนุรักษ์ตลอดจนการส่งเสริมวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นที่มหาวิทยาลัยจัดตั้งขึ้นเพราะมหาวิทยาลัยพึงมีบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมอันเป็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ขณะเดียวกันการพัฒนาองค์กรด้านศิลปวัฒนธรรมของ

มหาวิทยาลัยตามหลักการของแผนพัฒนาฯ ชี้ให้เห็นว่าในฐานะที่บทบาทการดำเนินการด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญหนึ่งในสี่ของภารกิจของมหาวิทยาลัย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่มหาวิทยาลัยต้องมีการพัฒนา ปรับปรุงองค์กรด้านศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยในทุกด้านเพื่อจะได้มีศักยภาพในการดำเนินการ ดังจะเห็นได้จากแนวทางการพัฒนาองค์กรที่ระบุถึงการสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอกมหาวิทยาลัย และการสร้างองค์กรใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองการดำเนินงานที่จะมีการขยายเครือข่ายต่อไปในอนาคต

ในประการสุดท้ายที่ระบุในแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยคือบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงามอันเป็นต้นแบบต่อบุคคลในมหาวิทยาลัยและในระดับสังคมภายนอกมหาวิทยาลัย ได้เป็นการถ่ายทอดกิจกรรมในส่วนที่จะเป็นกระบวนการหนึ่งของการศึกษาระดับอุดมศึกษา แนวทางเช่นนี้เป็นบทบาทที่ต้องอาศัยการพัฒนาทั้งในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการพัฒนาด้านจิตใจของบุคลากรของมหาวิทยาลัยเอง

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530 ถึง พ.ศ. 2549 และแนวทางการดำเนินงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) มีวัตถุประสงค์คือการพัฒนาอุดมศึกษาโดยมุ่งให้มหาวิทยาลัยดำเนินการผลิตบัณฑิต วิจัย บริการวิชาการแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพอัน

จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในด้านนโยบายเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรม กล่าวถึงการส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยดำเนินกิจกรรมด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยมีเป้าหมายทั้งในด้านปริมาณและด้านคุณภาพ โดยเฉพาะในด้านคุณภาพ ด้านแผนงาน **ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ทบวงมหาวิทยาลัยสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยปฏิบัติงานตามภารกิจให้กว้างขวาง และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แนวทางการดำเนินงานที่ควรสนับสนุน เช่น การจัดสอนเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม** เป็นต้น โดยได้ตั้งเป้าหมายวงเงินที่ได้รับการจัดสรรควรเป็นร้อยละ 1 ของงบประมาณพัฒนาอุดมศึกษา (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2529 : 11-14) แผนการศึกษาระดับอุดมศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแผนแม่บทในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 คือ ในส่วนของแผนงานด้านวัฒนธรรมกล่าวถึงการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของชาติ คือ **การทำนุบำรุงและธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยมุ่งใช้หลักศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาให้มีการธำรงรักษา ฟื้นฟู พัฒนาและบูรณะโบราณสถานที่สำคัญ ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ในด้านมาตรการกำหนดให้มีทั้งมาตรการเชิงรับและเชิงรุก มาตรการเชิงรับมุ่งลดปัญหาที่เกิดขึ้นให้บรรเทาลง อาทิ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม พัฒนาคนให้มีคุณภาพ ด้านคุณธรรม จริยธรรม** (แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 พ.ศ.2530-2534 ในคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535 : 4-5)

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2535 – 2549 ภายใต้การกำกับของแผนอุดมศึกษาระยะยาว

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) วัตถุประสงค์ประการแรกในแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ด้านการศึกษาการพัฒนางานบริการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมกล่าวไว้ว่าเพื่อมุ่งพัฒนามหาวิทยาลัยให้สามารถปฏิบัติงานตามภารกิจหลักด้วยความเป็นเลิศทั้งในด้านการผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพื่อนำประเทศไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่พึงประสงค์ ในด้านภารกิจมหาวิทยาลัยในด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม นโยบายโดยทั่วไปที่กำหนดในแผนนี้คือ **สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมและการพัฒนาองค์กรของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติตลอดจนเสริมสร้างบทบาทของมหาวิทยาลัยในการปลูกฝังวัฒนธรรมที่พึงประสงค์และเป็นที่ต้องการของสังคมในการรับ และปรับตัวต่อวัฒนธรรมสากล อันเนื่องจากการมีความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมนานาชาติมากยิ่งขึ้นของประเทศ**

ภายใต้นโยบายของแผนดังกล่าวได้มีการกล่าวถึงแนวทางการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไว้ 5 ประการ คือ

1. ให้มหาวิทยาลัยดำเนินกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ มีการกำหนดมาตรการ คือ

สนับสนุนการศึกษาวิจัยพื้นฐานเกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม และสภาพสังคมไทย รวมถึงการทำนุบำรุง และเผยแพร่คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มวิชาการระหว่างสถาบันอุดมศึกษา เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม

สนับสนุนการระดมทรัพยากรจากรัฐ และองค์กรเอกชนในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม และเกียรติคุณของบุคคล เช่น

หอศิลป์ โรงละคร หอดุริยางคศิลป์ หออัตชีวประวัติ โครงการอนุรักษ์ที่อยู่ที่อาศัยของศิลปินพื้นบ้าน พัฒนาองค์กร และบุคลากรเพื่อดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมในระดับสถาบัน (แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 7, 2534 : 11)

จะเห็นได้ว่าแนวทางประการแรกเป็นการสนับสนุนวัฒนธรรมในเชิงอนุรักษ์ กล่าวคือเป็นการเน้นการศึกษาค้นคว้าความรู้อันเป็นรากฐานของภูมิปัญญาไทยในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ ทั้งเป็นการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานด้านวัฒนธรรมให้เป็นที่ปรากฏในสังคม

นโยบายประการที่ 2 คือ การสนับสนุนกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมที่พึงประสงค์ และสอดคล้องตามแนวทางการพัฒนาประเทศ ได้แก่ สำนึกของการเป็นพลเมืองดี มีระเบียบวินัย มีมนุษยธรรม ประกอบอาชีพสุจริต การทำงานร่วมกัน มีจรรยาบรรณทางวิชาการและวิชาชีพ พึ่งพาตนเอง มีการแข่งขันที่ยุติธรรม มีวัฒนธรรมทางกีฬาที่ถูกต้อง สามารถปรับตัวได้ตามการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และมีสำนึกของการรักษาสมดุลของสภาวะแวดล้อม นโยบายด้านนี้มีมาตรการ คือ

พัฒนาหลักสูตร และกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้มีประสบการณ์โดยตรงกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน

สนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการทำงานหารายได้ของนักศึกษาในระหว่างการศึกษา

ให้สถาบันอุดมศึกษาทบทวน และกำหนดเป้าหมาย และทิศทางในการใช้กิจกรรมกีฬาเพื่อพัฒนาสุขภาพและบุคลิกภาพของนักศึกษา

ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนมีโอกาสพึ่งตนเองมากขึ้น

สนับสนุนและเผยแพร่โครงการเชิดชูเกียรติคุณของบุคคลตัวอย่างในสังคมและในสถาบันอุดมศึกษา

สนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาสอดแทรกแนวคิดเรื่องสันติศึกษาเข้าในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป

สนับสนุนการรวมกลุ่มทางวิชาการ และวิชาชีพเพื่อปลูกฝังและผลักดันการปฏิบัติตามจรรยาบรรณทางวิชาการและวิชาชีพ (แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 7, 2534 : 15 - 20)

ภายใต้นโยบายประการที่ 2 ดังกล่าวเป็นการเน้นให้การสนับสนุนกิจกรรมด้านวัฒนธรรมว่าควรกระทำอย่างสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ วัฒนธรรมในแง่นี้หมายถึงการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่ต้องเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมสมัยใหม่ และภายใต้ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ย่อมทำให้คนในสังคมต้องการพัฒนาตนเองให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม ขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยควรเป็นที่พึ่งของสังคม และชุมชนในการเป็นผู้นำเพื่อกำหนดเป้าหมายทิศทางในการร่วมกับสังคมเพื่อแก้ไขปัญหา ดังนั้นหลักสูตรและการดำเนินการของมหาวิทยาลัยควรมีบทบาทในการขัดเกลาผู้เรียนให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพในสังคม

นโยบายประการที่ 3 คือ การสนับสนุนกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างให้นักศึกษามีโลกทัศน์สากล มีความเข้าใจ และเห็นคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรม และอารยธรรม ความเชื่อทางศาสนาและปรัชญา นโยบายนี้มีมาตรการคือ

ให้มีการส่งเสริมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างสถาบันอุดมศึกษาไทยและต่างประเทศ

พัฒนาหลักสูตรระดับปริญญา และสร้างกลุ่มปฏิสัมพันธ์ทางวิชาการด้านการศึกษานานาชาติ (แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 7 พ.ศ.2535-2539 , 2534 : 11-22)

นโยบายประการสุดท้าย สะท้อนให้เห็นภารกิจอันเป็นการชี้นำบทบาทมหาวิทยาลัยในการ

ผลิตบัณฑิต ที่มีประสิทธิภาพให้แก่สังคมในอนาคต ดังนั้นบัณฑิตของมหาวิทยาลัยจึงควรมีวิสัยทัศน์ที่ก้าวไกลสู่ความเป็นสากล แนวทางนี้เป็นการมองวัฒนธรรมของไทยเป็นส่วนหนึ่งภายใต้กรอบของวัฒนธรรมสากล ซึ่งภายใต้การอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติต่างๆ ดังนั้นมหาวิทยาลัยจึงควรจัดให้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างมหาวิทยาลัยในประเทศไทยและต่างประเทศ ตลอดจนการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมนานาชาติ

ในด้านเป้าหมายของการดำเนินการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาระยะที่ 7 กำหนดเป้าหมายเชิงคุณภาพเพื่อเป็นแนวทางในการติดตามผลเมื่อสิ้นสุดแผนไว้ คือ

ประการแรกสถาบันอุดมศึกษามีโครงการและกิจกรรมการศึกษาเผยแพร่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและสังคมไทยเพิ่มมากขึ้น ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ รวมถึงการมีองค์กรและโครงสร้างพื้นฐาน เพื่องานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น เช่น กลุ่มวิชาการทางศิลปวัฒนธรรมระหว่างสถาบัน สถานแสดงศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ตลอดจนแผนพัฒนาองค์กร และบุคลากรเพื่อดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมในระดับสถาบันโดยมีการระดมทรัพยากร เพื่อขยายงานด้านนี้ทั้งจากภาครัฐและเอกชน

ประการต่อมา ให้มีการปรับปรุงหลักสูตรวิธีการเรียนการสอนตลอดจนการจัดกิจกรรมนักศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่พึงประสงค์แก่บัณฑิต ทั้งนี้โดยมีบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษาได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วย

ประการสุดท้าย สถาบันอุดมศึกษามีกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีหลักสูตรระดับปริญญา และกิจกรรมทางวิชาการด้านการศึกษานานาชาติในระดับอุดมศึกษามากขึ้น (เรื่องเดิม, 25)

ผลของการพัฒนาการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 7 ด้านภารกิจการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม นับว่ารัฐให้การสนับสนุนแต่งบประมาณน้อยกว่าภารกิจด้านอื่น แม้ว่าทบวงมหาวิทยาลัยได้ส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยของรัฐให้มีการจัดตั้งหน่วยงานเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกับการวิจัย และบริการวิชาการแก่สังคม กิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับขนบ-ธรรมเนียมประเพณีไทย และท้องถิ่น งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงานได้รับการจัดสรรไม่ถึงร้อยละ 0.5 ต่อปี ในขณะที่เป้าหมายได้กำหนดไว้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 2.5 ของงบประมาณเพื่อการอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย, 2539 : 5) จะเห็นได้ว่าการให้การสนับสนุนด้านวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย เป็นการให้ความสำคัญเฉพาะในด้านแนวคิดและหลักการ ขณะที่การดำเนินการยังได้รับการสนับสนุนน้อยเมื่อเทียบกับภารกิจอื่น ประกอบกับภารกิจด้านนี้ไม่ได้ให้ผลที่เป็นการตอบแทนที่ชัดเจน และกำลังคนของมหาวิทยาลัยที่เข้ามาร่วมดำเนินการเมื่อเทียบกับภารกิจด้านอื่น ที่มีการพัฒนาตอบสนองต่อการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยโดยตรง อาทิ ด้านการเรียนการสอน การบริการวิชาการ การวิจัย ซึ่งจะมีบุคลากรทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยดำเนินการตามภารกิจและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติงานของมหาวิทยาลัยท้องถิ่นแต่ละแห่งได้มีหน่วยงาน ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่ได้พยายามดึงเอาบุคลากรทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยที่สนใจงานด้านวัฒนธรรมร่วมดำเนินการ ทำให้ภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นการดำเนินการเฉพาะในกลุ่มบุคลากร

ที่สนใจงานด้านนี้ ซึ่งคนกลุ่มนี้จะมีบทบาทโดยตรงต่อการพัฒนางานด้านวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นต่อไป

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ทบวงมหาวิทยาลัยได้จัดทำแผนนี้ให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ที่สอดคล้องสนองตอบต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัยตามทิศทางแผนอุดมศึกษาระยะยาวเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.2540-2544 จากกระแสการเปลี่ยนแปลงและความผันผวนทางเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วในช่วงแผนฉบับก่อน ส่งผลให้ความต้องการทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพิ่มมากขึ้น

กระแสความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ได้แก่

1. ด้านกระแสโลกาภิวัตน์ คือ ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศส่งผลให้โลกมีลักษณะเป็นโลกไร้พรมแดน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาสัมผัสกับชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนกระบวนการคิดของมนุษย์ที่ไม่มีสังคมในโลกสามารถสกัดกั้นกระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ช่วยให้สังคมมีทางเลือกเพื่อการศึกษาของตนเองได้มากขึ้น แต่สังคมก็จะเผชิญกับกระแสวัฒนธรรมต่างชาติและการบริโภคนิยมที่ทำให้ลักษณะสังคมไทยเปลี่ยนไปจากรากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิม

2. จุดเน้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) กำหนดให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การพัฒนาคนหมายถึง การพัฒนาคุณภาพ และสมรรถนะของคนไทยให้สามารถมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่จะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน สังคม และชาติในที่สุด

3. ความต้องการทางการศึกษาระดับอุดมศึกษา คือการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้เพิ่มความสำคัญและคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น เช่น การส่งบุตรหลานเรียนในระดับอุดมศึกษาเพิ่มขึ้น แรงผลักดันที่จะให้เปิดมหาวิทยาลัยในภูมิภาค การขยายการศึกษาเอกชนล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องบ่งชี้ความต้องการอุดมศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป

4. การศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็นเครื่องวัดความเจริญของประเทศ คือปัจจุบันประเทศที่เจริญแล้วมีสัดส่วนของประชากรวัย 18-22 ปีเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาประมาณร้อยละ 35-40 กลุ่มประเทศกำลังพัฒนาจะมีสัดส่วนร้อยละ 10-20 แตกต่างกันไป ซึ่งรวมทั้งประเทศไทยด้วย ดังนั้นเป้าหมายของการพัฒนาจึงควรมองที่การขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษาที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชาติให้มีระดับการศึกษาสูงขึ้น และเป็นแรงผลักดันเศรษฐกิจให้ก้าวต่อไป (เรื่องเดิม, 1-2)

ในด้านยุทธศาสตร์หลักของการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา จากกระแสความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทำให้สถาบันอุดมศึกษาต้องปรับตัวให้เป็นผู้นำทางความคิดและเป็นแหล่งทรัพยากรทางปัญญาของสังคมได้ ยุทธศาสตร์หลักสำคัญประกอบด้วย

การพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษา และความเป็นเลิศทางวิชาการ (Quality and Excellence)

การขยายโอกาสการเข้าสู่ระดับอุดมศึกษาและความเท่าเทียมกันของโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษา (Access and Equity)

การเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารอุดมศึกษาและระบบการตรวจสอบ (Efficiency and Accountability)

ความสอดคล้องของผลผลิตของอุดมศึกษากับความต้องการของสังคมทั้งด้านปริมาณและคุณภาพและความทันการ (Relevance and Delivery)

การพัฒนาความเป็นสากลของอุดมศึกษาไทยและการเปิดสู่ภูมิภาค (Internationalization and Regionalization)

ส่งเสริมภาคเอกชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการอุดมศึกษา และการใช้การบริหารการจัดการแบบเอกชนในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ (Privatization and Corporatization) (เรื่องเดิม, 9)

ในด้านคุณภาพมาตรฐานของการศึกษาและความเป็นเลิศทางวิชาการของมหาวิทยาลัยมีการกำหนดวัตถุประสงค์คือการสร้างเครือข่ายทางวิชาการระดับสูงของการอุดมศึกษาไทยให้สามารถแข่งขันกับนานาประเทศทั่วโลก การสนับสนุนความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน การส่งเสริมการวิจัยสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นผู้นำในภูมิภาค และสามารถตอบสนองต่อการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศชาติ การจัดให้มีการประกันคุณภาพการส่งเสริมให้มีการวิจัยเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาไทย

วัตถุประสงค์ประการสุดท้ายที่กล่าวถึงการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาไทย เป็นวัตถุประสงค์ที่มหาวิทยาลัยให้ความสำคัญด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นในการศึกษาวิจัยและศึกษารากฐาน ตลอดจนพัฒนาภูมิปัญญาแต่ละท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์โดยมีมาตรการคือ

การส่งเสริมให้อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวบรวมแล้วนำมาเรียบเรียงเพื่อนำเสนอให้เป็นระบบตามหลักวิชา การส่งเสริมให้ผู้มีความรู้ในท้องถิ่นได้มีโอกาสมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักศึกษา อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษามากขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการในเรื่องของท้องถิ่น และความเป็นไทยอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การสร้างภูมิปัญญาไทยในเรื่องนั้น ๆ

การพัฒนากำลังคนของประเทศในแผนฯ ได้กำหนดให้เน้นการมีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีศักยภาพเพียงพอที่จะดำรงชีวิตอยู่และแข่งขันได้ในประชาคมโลก ต้องอาศัยกลยุทธ์ เช่น การจัดการเรียนการสอนให้เอื้อต่อความเป็นสากล ส่งเสริมความร่วมมือและเครือข่ายการเรียนรู้จากต่างประเทศเพื่อให้อาจารย์ได้พัฒนาตนเองให้สามารถพัฒนาระบบการบริหารมหาวิทยาลัยและการบริหารวิชาการในระดับมาตรฐานสากล กลยุทธ์ประการสุดท้ายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนากำลังคนคือการใช้กลยุทธ์ทางด้านการส่งเสริมด้านวัฒนธรรม การสร้างความตระหนักให้แก่นักศึกษา และบุคลากรถึงคุณค่าวัฒนธรรมไทย และให้มีโลกทัศน์สากลเกี่ยวกับวัฒนธรรมต่างชาติ ต่างภาษาเพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับนานาประเทศ

สำหรับมาตรการการส่งเสริมด้านวัฒนธรรม คือ การส่งเสริมการศึกษาทางด้านวัฒนธรรมระหว่างประเทศในสถาบันอุดมศึกษา การส่งเสริมให้มีกิจกรรมเพื่อสนับสนุนการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรม และการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยและภาษาไทยให้เป็นปึกแผ่น และสามารถสร้างความเป็นเอกลักษณ์ทางวิชาการได้ ทบวงมหาวิทยาลัย, 2539 : 20, 27)

ผลการพัฒนาประเทศของแผนพัฒนาการศึกษาฯ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินับแต่แผน 8 เป็นต้นมา ด้านการพัฒนาคนและสังคมไทยเป็นการคาดการณ์ว่าคนในสังคมจะได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกด้านมากขึ้น โดยมีการกระจายบริการอย่างกว้างขวางและมีการพัฒนานโยบาย และระบบทางสังคมที่สำคัญหลายเรื่องซึ่งจะมีผลต่อการวางรากฐานการพัฒนาในระยะยาว การพัฒนาสภาพแวดล้อมทางสังคมมีทิศทางชัดเจนขึ้นกว่าเดิมที่มีมา แต่หลายเรื่องยังอยู่ในขั้นเริ่มต้นในการนำวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีงามมาช่วยในการพัฒนาคนและสังคมยังไม่สามารถทำได้กว้างขวางถึงแม้จะมีการตั้งสภา

วัฒนธรรมครบทุกภาค และจัดทำแผนแม่บทวาระแห่งชาติ "ทศวรรษสืบสานวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา" แต่การดำเนินงานยังขาดความเข้มแข็งและขาดการประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานเอกชน ชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545 : 21-22)

ในร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่างๆ

การจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันของสังคมไทยใน 20 ปีข้างหน้า โดยนำความคิดของทุกฝ่ายในสังคมและทุกระดับ ทั้งระดับจังหวัด ระดับอนุภาค และระดับชาติมาสังเคราะห์เชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบให้เกิดเป็นวิสัยทัศน์ร่วมที่สังคมไทยยอมรับร่วมกัน โดยคำนึงถึงสถานการณ์และกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ที่จะมีผลต่อการกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศในอนาคต แผนพัฒนาฉบับนี้เป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนฉบับที่ 8 ในด้านแนวคิดที่ยึด "คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา" นอกจากนี้ลักษณะสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 คือ เป็นแผนที่ดำเนินการในช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญของประเทศ จึงจำเป็นต้องปฏิรูประบบเศรษฐกิจและสังคมที่ยังไม่ได้ดำเนินการจากแบบฉบับก่อนหน้า ควบคู่ไปกับการบริหารจัดการที่ดีที่มีการระดมทรัพยากรที่มีอยู่จากทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งทุนทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเพื่อร่วมกันพัฒนาประเทศ

การพิจารณาของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ได้มีความเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับร่างแผนพัฒนา ในส่วนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมเป็นยุทธศาสตร์สำคัญประการหนึ่งของแผนฉบับนี้ โดยมีข้อพิจารณาคือ แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ที่เน้น**การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมโดยมีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และมีการพัฒนาสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวคนให้เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพคน ดังนั้นการพัฒนาคนจึงต้องมองอย่างเป็นองค์รวม มีการพัฒนาสติปัญญา และทักษะให้คนมีความรู้ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และดำรงชีวิต มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตรวมทั้งมีคุณธรรม จริยธรรม**

แนวทางการพัฒนาการศึกษาจึงต้องสอดแทรกอยู่ในทุกยุทธศาสตร์ ทั้งนี้การนำไปสู่สังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้ไม่ได้เกิดจากการพัฒนาด้านการศึกษาเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์อื่นๆ ด้วย เช่น การส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการสร้าง และเผยแพร่ความรู้ให้กระจายสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง เพื่อลดช่องว่างทางความรู้ให้กระจายสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง และลดช่องว่างทางความรู้ในสังคมให้มากที่สุด นอกจากนี้ยังเสนอให้มีการปรับเนื้อหา หลักสูตร และวิธีการประเมินผลการศึกษาทุกระดับที่ทำให้เกิดจิตสำนึก คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม การส่งเสริมให้สถาบันศาสนา ชุมชนมีบทบาทในการจัดการศึกษา เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545 : 174 - 175)

ในด้านแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ทบวงมหาวิทยาลัย ได้ปรับแนวคิดในการวางแผนให้

สอดคล้องกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 หลักการสำคัญในกระบวนการวางแผนได้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาอุดมศึกษาของประชาชนอย่างทั่วถึง ต้องการให้มีการปรับกระบวนการวางแผนในทุกระดับเพื่อให้ทุกส่วนของอุดมศึกษาได้ยึดแผนพัฒนาฯ เป็นแนวทางร่วมกันทั้งระบบ และการทำให้เกิดการวางแผนที่ดีในสถาบันอุดมศึกษา ให้ความสำคัญของความมีอิสระในการบริหารระดับสถาบันทั้งในด้านโครงสร้างและหลักสูตร ปรับแนวคิดของการวางแผนโดยยึดผลผลิตที่จะเกิดขึ้นกับนิสิต นักศึกษา ผู้สำเร็จการศึกษาและสังคมโดยส่วนรวม ดังนั้นมหาวิทยาลัยจึงจะจัดทำแผนกลยุทธ์ของแต่ละสถาบันที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนด (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2544 : 20-22)

สรุป

กล่าวได้ว่าแผนพัฒนาฯ มีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางการบริหารงานและภารกิจของมหาวิทยาลัยของรัฐในด้านการศึกษา ตลอดจนภารกิจสำคัญในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามแผนพัฒนาฯ ก็เป็นเพียงนโยบายที่ต้องอาศัยการนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดผล ซึ่งการดำเนินการในมหาวิทยาลัยภูมิภาคแต่ละแห่งก็มีการริเริ่มและการจัดกิจกรรมที่แตกต่างกัน ขึ้นกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยท้องถิ่น จุดเน้นในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นแต่ละแห่งและความพร้อมด้านงบประมาณ ตลอดจนนโยบายของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งที่ให้การสนับสนุนส่งเสริมเพื่อการดำเนินการเป็นไปอย่างเกิดผลและประสิทธิภาพในการพัฒนาสังคมท้องถิ่นอันเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยต่อไป

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435-2507.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.

_____. **200 ปีของการศึกษาไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2526.

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **สารนิพนธ์ บริหารงานวัฒนธรรม 2535.** กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์พรชัย , 2536.

กระทรวงศึกษาธิการ. **การวัฒนธรรมศึกษา กระบวนการบริหารและจัดการวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ , 2538.

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544).** กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ , 2540.

กระทรวงศึกษาธิการ. **แผนแม่บทการอนุรักษ์สืบทอดพัฒนาศิลปวัฒนธรรมยามวิกฤติ พ.ศ. 2542 – 2545.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2541.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **เอกสารแนะนำสรุปผลการดำเนินงานที่สำคัญในรอบปี 2524 ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,** 2524.

_____. **คู่มือการบริหารและการจัดการ โครงการทางวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ร.ส.พ. , 2544.

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.** กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545.

ทบวงมหาวิทยาลัย. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509),** 2503.

_____. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 – 2514),** 2509.

_____. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 – 2519),** 2518.

_____. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 – 2524),** 2519.

_____. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 – 2529),** 2524.

_____. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534),** 2529.

_____. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539),** 2534.

_____. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544),** 2539.

_____. **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549),** 2544.

_____. **อุดมศึกษาไทย : สู่อนาคตที่ท้าทาย : รายงานของคณะกรรมการจัดทำแผนอุดมศึกษาระยะยาว.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

_____. **สองทศวรรษทบวงมหาวิทยาลัย.** (หนังสือที่ระลึกวันคล้ายวันสถาปนาทบวงมหาวิทยาลัย ครบ 20 ปี). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

มหาวิทยาลัยขอนแก่น. **มหาวิทยาลัยขอนแก่นครบรอบ 20 ปี.** ขอนแก่น : ศิริภัณฑ์ออฟเซ็ท, 2527.

_____. **ครบรอบ 25 ปี มหาวิทยาลัยขอนแก่น** ขอนแก่น. : ศิริภัณฑ์ออฟเซ็ท, 2532.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **แผนพัฒนาอุดมศึกษาระยะที่ 5 (2525 – 2529)** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2524.

วารุณี โอสถารมย์. **พัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย : การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบาย และผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต.** กรุงเทพฯ : ทบวงมหาวิทยาลัย, 2533.

วิวัฒน์ สุทธิวิภากรและคณะ (บก.). **อนุสรณ์ 20 ปี ม.อ.** (โครงการจัดพิมพ์หนังสือ เนื่องในโอกาสครบรอบ 20 ปี แห่งการสถาปนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2530

สำนักงานคณะกรรมการ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9** (พ.ศ. 2545 - 2549), 2545.

สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. **แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515 -2519.** กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี , 2515.

สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ. **มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล.** กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ, 2515. (อัดสำเนา)

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ. **แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509).**

_____. **แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 - 2514).**

_____. **แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 - 2519).**

_____. **แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524).**

_____. **แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529).**

สุบิน ปิ่นขยัน. **แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนอุดมศึกษาระยะยาว เอกสารประกอบการประชุมการวางแผนอุดมศึกษาระยะยาว** (3 - 10 กุมภาพันธ์ 2531 ณ โรงแรมสวนสามพราน นครปฐม).

❑❑❑❑❑❑❑❑